

**Vladimíra Dvořáková: *O prostoru
korupčních příležitostí: Kdy, kde a jak
se vytváří v České republice***

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON)
2020, 201 s.

Korupce nepatří ve srovnání s některými dalšími tématy mezi českými politology k tématům nejčastěji zpracovávaným. Autorů, kteří by se dlouhodobě výzkumu různých aspektů korupce věnovali, není příliš, stejně tak nevychází nijak zásadní množství politologických monografií, které by korupci řešily. Neklame-li mě paměť, poslední (politologickou, nechávám stranou například ekonomické) knihou byla přepracovaná verze mé dizertace, vydaná již v roce 2015 (viz V. Naxera. *Korupce v komunistickém režimu a v průběhu postkomunistické transformace. Studie korupčních, klientelistických a patronážních jevů z prostředí Československa/České republiky*. Brno: Doplněk 2015), ve stejném roce pak vyšla publikace Michala Klímy věnovaná korupčnímu systému v postkomunistickém prostředí (viz M. Klíma. *Od totality k defektní demokracii. Privatizace a kolonizace politických stran ne-transparentním byznysem*. Praha: Sociologické nakladatelství /SLON/ 2015; anglicky M. Klíma. *Informal Politics in Post-communist Europe: Political Parties, Clientelism and State Capture*. London: Routledge 2020). Vladimíra Dvořáková patří mezi nemnoho českých politologů, kteří se korupci věnují v dlouhodobé perspektivě, publikace tedy může navázat na několik předešlých autorčiných odborných textů, i když Dvořákové poslední monografie věnovaná korupci měla spíše popularizační, respektive publicistický charakter (viz V. Dvořáková. *Rozkl(ř)ádání státu*. Praha: Universum 2012).

Recenzovaná monografie se věnuje tzv. korupčním příležitostem (respektive prostoru korupčních příležitostí) v české politice. Samotný termín „korupční příležitosti“ Dvořáková přebírá z anglojazyčného prostředí a vnaší jej do české akademické diskuse bezmála již deset let. Jak pojem

(stejně jako název publikace) napovídá, Dvořáková se ve své knize věnuje tomu, jak v české politice funguje struktura (institucionálních) příležitostí ke korupčnímu jednání. Její přístup můžeme chápat jako institucionální. Jak sama poznamenává, „kniha vychází ze základního přístupu, že instituce mají význam. Jejich nastavení a fungování je základním determinantem kvality dalšího vývoje společnosti a předurčuje i prostor korupčních příležitostí“ (s. 37), přičemž současnou podobu institucí chápe jako důsledek dlouhodobého vývoje.

Ve spojení s tématem korupčních příležitostí chápe Dvořáková korupci jako systémový jev, tedy takový, kdy jednotlivé kauzy neexistují jako izolované a svým způsobem deviantní aktivity jedinců překračujících normativní rámec. V takovém případě by bylo lehké korupci porazit – jednoduše by stačilo pozavírat „veškeré korupčníky“ jakožto nositele korupčního jednání. V systémovém stádiu ale existují institucionální a kulturní vzorce, které z korupce činí široce uplatňovaný a přijímaný způsob výkonu politiky. Korupce v takovém případě bývá udržována při životě (nebo dokonce organizována) držiteli moci, kteří se ji snaží překrýt řadou neformálních politických praktik – kooptací, kontrolou a kamufláží (viz C. Baez-Camargo, A. Ledeneva. „Where Does Informality Stop and Corruption Begin? Informal Governance and the Public/Private Crossover in Mexico, Russia and Tanzania.“ *The Slavonic & East European Review*, 2017, 95 (1): 49–75). Kamufláž může být i rétorická – jak poznamenává Dvořáková, pro zkorumpovaného politika v takovémto stádiu korupce není komplikované tvrdit, že v životě úplatek nevzal. Pravděpodobně jej opravdu vzít nemusel, korupce ve svém systémovém stádiu totiž funguje na výrazně odlišných principech, především jako vychýlení fungování celého systému ve prospěch vybraných (tedy kooptovaných) aktérů. Mezi praktiky rétorické kamufláže poté může patřit i to, že politici hovoří o korupci ja-

kožto o problému neseném konkrétními aktéry, tedy zkorumpovanými jedinci. Taková situace je patrná například v současném Rusku (E. Pavlova. „Corrupt Governance: Self-defeating Anti-corruption Rhetoric and Initiatives in Russia.“ *New Perspectives*, 2020, 28 (2): 205–222), ale i v řadě dalších případů (ČR nevyjímaje, což ukazuje známé provolání „Kalousek, symbol korupce!“). Držitelé moci mohou čas od času manifestovat své protikorupční postoje vymezením se vůči zkorumpovanému (nekooptovanému) jedinci, čímž zároveň maskují korupční podstatu celého systému.

Nabývá-li korupce systémové podoby, nedá se zkrátka vyřešit „pozavíráním víných“. Je-li problém institucionální, institucionální musí být i řešení. Právě touto optikou Dvořáková na téma nahlíží. Dvořáková toto naznačuje (poněkud banální, ale docela trefnou) „jablečnou metaforou“ – v rámci sporu, zda za plesnivění jablek ve sklepech může jedno plesnivě, které nakazí ostatní, nebo vlhký sklep, který zničí všechna jablka bez rozdílu, se přiklání ke zdůraznění významu sklepa. Na druhou stranu se autorka v některých případech na vliv institucí až moc spoléhá – existují-li někde podobou institucí umožněné korupční příležitosti, neřekne nám to ještě nic o ochotě politiků nebo společnosti tyto příležitosti využívat. Autorka tedy do značné míry pomíjí vedle institucionálního druhý významný strukturální vliv – kulturní. To se poté promítá do podoby některých kapitol (viz níže).

Autorčíným cílem není prokázat, zda v případě České republiky můžeme nebo nemůžeme hovořit o systémové korupci, ale analyzovat způsoby a oblasti, ve kterých existují příležitosti pro rozvoj systémové korupce. Autorka vybrala čtyři takové jevy, kterým se podrobněji věnuje – (1) politickou kontrolu státní služby, (2) systém imunizace korupčního jednání, (3) korupční příležitosti v rámci legislativního procesu a (4) politické podmanění kontrolních institucí. Těmto jevům jsou věnovány jed-

notlivé kapitoly, kterým předchází několik spíše obecných částí zaměřených na to, co je korupce, jak současnou korupci ovlivnil komunistický režim a průběh postkomunistické transformace, případně to, jak lze hodnotit korupci a její vnímání v ČR. Tyto části působí poněkud zkratkovitě, ovšem v rámci české politologie jsou dostatečně zpracovány, tudíž to příliš nevadí (a chápu to jako autorčin záměr); klíčové jsou proto následující části, které Dvořáková spojuje s prostorem korupčních příležitostí.

První dvě oblasti, tedy politickou kontrolu státní služby a imunizaci korupce, uvádí pouze v podobě kratších exkurzí. U prvního z témat je tento postup vysvětlitelný tím, že téma již bylo alespoň částečně zpracováno (viz F. Kučera. „Český zákon o státní službě: odpovídá mezinárodním protikorupčním standardům?“ *Politologická revue*, 2018, 24 (1): 5–28). Dvořáková trefně dodává, že politický vliv na státní službu posílil zejména v době vládnutí hnutí ANO, kdy tzv. odborníci ve vládě zesílili přímé zastoupení korporátních zájmů a vytvořili prostředí fungující na základě vztahů mezi patronem a klientem. Řešením problémů se v tomto pojetí nestává fungující stát, ale konkrétní politik, který to „prostě zařídí“. Otázka imunizace korupce by si na druhou stranu zasloužila hlubší rozpracování. Autorka se v této části věnuje fungování a vztahům uvnitř policie, státního zastupitelství, soudů atd. a mezi nimi, činí tak ale spíše v podobě „exkurzů uvnitř exkurzu“, které nejsou zcela propojené do podoby, kterou by bylo možné označit za systémovou. Autorka v závěru části zmiňuje zejména problematiku rušení celých kvalitních týmů, které doposud vyšetřovaly korupci. Nicméně jak víme, že nejde pouze o nahodilé jevy?

Další dvě oblasti jsou zpracovány již do podoby samostatných a poměrně rozsáhlých kapitol a tvoří tak jádro práce. První z nich (napsaná ve spoluautorství s Janem Němcem) se věnuje českému legislativnímu procesu a tomu, kde a jak v rámci

tohoto procesu mohou vznikat korupční příležitosti. Autorka (resp. autoři) se věnují takovým věcem, jako je vliv bikameralismu na blokování reform, legislativní iniciativě, pozměňovacím návrhům a přílep-kům a imunitě členů parlamentu. V kapitole se objevuje celá řada zajímavých podnětů spojených s jednotlivými kroky a fázemi legislativního procesu a jejich potenciální problematičností ve vztahu ke korupci. Na druhou stranu některé z pasáží působí v současné podobě diskutabilním dojmem – dobře patrné je to na podkapitole věnované fungování dvoukomorového parlamentu. Stalo-li se někdy to, že v rámci legislativního procesu došlo „vinou“ dvoukomorovosti k pozastavení protikorupčního zákona, můžeme to chápat jako institucionální problém, který má navíc svědčit o systematickosti, respektive systémovosti? Podobným způsobem bychom mohli přece problematizovat celou řadu prvků standardního demokratického procesu. Respektive se můžeme zeptat jinak – kolikrát by k něčemu takovému muselo dojít, aby-chom mohli hovořit o systémovém problému? S tím souvisí výše uvedená poznámka o pomnutí kulturního rozměru korupce, respektive ochoty politiků využívat korupční příležitosti. Tyto příležitosti bychom přitom mohli spatřovat všude kolem nás. Je ovšem otázkou, zda existuje široká ochota tyto příležitosti využít. Ostatně, v předposledním odstavci závěru autorka něco podobného sama naznačuje, když hovoří o nutnosti výzkumu „mentality“ ve spojitosti s tématem korupce. Tyto dílčí kritické připomínky však nechápu jako jakoukoli definitivní kritiku, spíše jako polemiku mající sloužit k další odborné debatě o tématu.

Poslední část je pak zaměřená na kontrolní instituce, které jsou s otázkou korupce a boje proti ní spojené (Nejvyšší kontrolní úřad, Národní bezpečnostní úřad a Úřad pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí). I když je kapitola spíše detailně a informovaně popisná než rigorózně analytická (což nemíním ja-

ko výtku, ale jako konstatování), seznamuje nás v případě všech institucí s několika tématy: politickými souvislostmi v době vzniku úřadu, jeho formálním nastavením, personálním vedením a schopností plnit kontrolní funkci. Celou část považuji jednoznačně za nejprínosnější a nejpracovanější.

Jak jsem uvedl výše, publikace obsahuje řadu myšlenek a zpracovává řadu témat, která doposud v českém prostředí nebyla v souvislosti s korupcí hlouběji popsána. V tomto ohledu je kniha do značné míry skutečně novátorská, podnětná a přínosná a věřím, že si najde celou řadu vděčných čtenářů. Na druhou stranu některá z témat nepůsobí jako dotažená do konce. Pevně věřím, že publikace je zamýšlena nikoli jako definitivní závěr bádání v dané oblasti (jak sama autorka v úvodu konstatuje, publikace nemá za cíl přinášet definitivní odpovědi), ale především k odstartování debaty o tématu korupčních příležitostí a k navazujícímu výzkumu, do kterého se autorka, jak pevně věřím, zapojí. Pokud toto bylo cílem, podařilo se jej beze všeho naplnit.

Vladimír Naxera

Anna Durnová: *The Politics of Intimacy: Rethinking the End-of-Life Controversy*
University of Michigan Press 2018, 304 s.

Otázka legalizace eutanázie se v českém prostředí v posledních letech periodicky objevuje a zase mizí. Anna Durnová vnáší do této debaty inspirativní perspektivu, když k možnosti eutanázie pohlíží jako na otázku přání, svobody, autonomie a důstojnosti jednotlivce v závěru života a ptá se, zda je v rámci liberálních institucí takovou odpověď vůbec možno najít. K eutanázii přistupuje Durnová jako k jednomu z možných řešení kontroverzní situace, kterou je v moderní západní společnosti závěr lidského života a s ním spojená zásadní